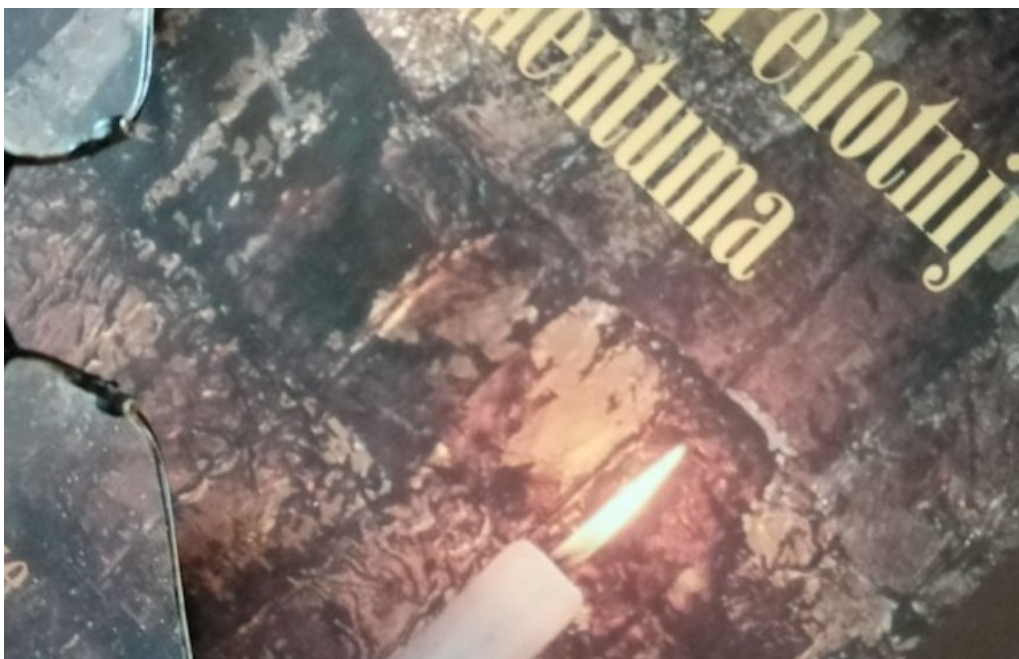

Baka István a szerkesztőségben azt mondta, Sztjepan Pehotnij orosz költő fordításait hozta. A hiú szerkesztőnek nem tetszettek a "fordítások", mert nem ismert Pehotnij nevű orosz költőt. Állítólag így indult a szekszárdi-szegedi költő karrierje az "orosz irodalomban". A *Tiszatáj* 2001-ben jelentette meg orosz témájú versfüzérét, amit kedves ajándékként kaptam az új év első napjaiban.

A karcsú kötet érdekessége, hogy kétnyelvű, mert Baka "oroszverseinek" orosz fordítását is olvashatjuk. A fordító nem a [Guszev](#) utca névadója, hanem a magyar költészet avatott oroszországi tolmácsolója, [Jurij Pavlovics Guszev](#). Fiatalon Kárpátalján tanított egy magyar faluban, ott ismerkedett meg a magyar nyelvvel, amiből életre szóló barátság és munka lett. 2007-ben fordításában jelent meg oroszul Balassi Bálint életműkiadása, a könyvbemutatót Moszkva elegáns könyvpalotájában, a *BiblioGlobuszban* tartották. Egy évvel későbbi továbbképzésem órákat töltöttem a Majakovszkij Múzeum és a Lubjanka tőszomszédságában álló könyvesboltban. A január 28-án 83 éves irodalmárt e helyről is köszöntjük, és kívánunk neki sok szép munkát a magyar-orosz kulturális kapcsolatok erősítése érdekében! A kötet végén a három éve elhunyt kiváló ruszista, Szőke Katalin elemző tanulmányát olvashatjuk a versekről, természetesen magyarul és oroszul.

Baka István költészetének szembetűnő sajátossága, hogy szeret szerepekbe bújni, mások nevében megszólalni, a múlt nagyjainak álöltözetében újraélni a kinkeserves történelmet: legyen az Petőfi vagy Vörösmarty, Dózsa és Zrínyi, Liszt vagy Ady, és/vagy Széchenyi István. E szerepversek lehetőséget biztosítanak az értelmes létezés múlt és jelenbeli formáinak az áttekintésére, dilemmák és vívódások újraértelmezésére. Nem tudom, hogy könnyebb-e nem létező, fiktív személy gúnyjába bújni, mint amilyen a költő orosz enmaga - Sztjepan Pehotnij. A névválasztás a magyar név tükörfordítása, jelentése *talpas, gyalogos*. Szőke Katalin szerint azonban a *nexoma = pehota* (gyalogság) szóból képzett szabályos családnév a Pehotyinszkij lett volna, de Baka tudatosan félresikerült nevet adott magának oroszul, "*hogy az idegen név egyben sajátja is legyen, tehát legyen orosz, de hangozzék kissé idegenül, vagyis egy olyan oroszul tudó külföldi szájából, akinek megbocsátható az orosz névadás szabályai ellen való vétség.*" (85.) Érdekes, én ennek a kérdésnek nem tulajdonítok nagy jelentőséget, és nem vagyok benne biztos, hogy már a névválasztással a "kinn is vagyok, benn is vagyok" játékot játszotta (velünk) Baka. Kis keresgéléssel az orosz netes térben rábukkanhatunk Sztjepan Pehotnij névrokonára, egy valóságosan létező [Pehotnijra](#), aki történetesen Szergej, és pétervári költő...

Minden mai oroszok, oroszországiak köze van/volt háborúhoz. Artyom Veszejov *Véráztatva Oroszországnak* élményanyaga a polgárháborúból táplálkozott, de az orosz huszadik század egésze összefoglalható e metaforában. Baka felvett maszkja az egyszerű orosz katonasors álcája lehetne, ha az *emberi sors* solohovi-bondarczuki pozitív pátoszát körítené mellé. Csakhogy Sztjepan Pehotnij "életművében" - tehát a három füzetben - a szovjet-orosz élet, a brezsnyevi pangás kérlelhetetlen kritikusaként lép elénk, hatalmas irodalmi-történeti-kulturális anyagot mozgósítva.

A versek sajátos hangulatát ugyanis az orosz színek, ízek adják. Baka nem akármilyen orosz volt, már gimnazista korában Tolsztojt olvasott eredetiben. A kérdés úgy szól számomra, hogy Baka István "magyar" költészeti stílusa, mennyire illeszthető össze az elképzelt orosz költőével, nincsenek-e törések, hiátusok, amelyek a költeményeket nehezen teszik befogadhatóvá a magyar olvasó számára. És vajon a guszevi fordítás mit tud kezdeni a bakai szókészlet néhol nem mindennapi brutalitásával, ugyanis az orosz versolvasónak érzelmesebb (negatívan: szentimentálisabb) a kapcsolata a lírával. Ezt a problémát Szőke Katalin is érzékeli, amikor így ír: "[n]em volt irigylésre méltó dolga a fordítónak: eleve lehetetlen az orosz szövegben megéreztetni a magyar és orosz költészet, a saját és idegen ilyen mértékű, egymásra való rájátszását. [...] nehéz [...] átadni Baka költészetének sűrített metafora-láncait [...] A szovjet-orosz kisvilág reáliái, sztereotípiái pedig más érzelmi töltettel kell, hogy az orosz fordításban megjelenjenek, mint Magyarországon, hisz ez ott saját és nem idegen." (96.) Alább példákon fogjuk látni, hogyan járt el a fordító.

Az áloroszköltőnév mögött rejlő tudatosságot talán meggyőzően sikerült eloszlatni, de Szőke Katalin a versek magyar címei alatti orosz megfelelőikben található "*hibás, hevenyészett*" (85.) fordításban is tudatosságot lát, mert ez is része a "*ciklus egészét szervező idegen-saját*" (uo.) antinómiának. Vajon ez esetben az egyszerű helyesírási hibákra is gondolni kell? Mert pl.

a **Rachmaninov zongorája** vers orosz megfelelőjében a *fortepiano* szóba a lágysággal helyére 'i' betű kívánkozik. (13.) A zeneművész sorsa ismeretében nevének angolos átírása már több tudatosságot feltételez. **Raszkolnyikov** és **Hodaszevics** nevét viszont magyarosan olvassuk, pedig utóbbi is emigráns, igaz, a Rahmanyinovéhoz (én most így!) hasonlatos zajos siker nem volt osztályrésze Párizsban. Kant keresztneve szerepel még rosszul a róla szóló vers címében. Nincs okunk, hogy ezekben a jelenségekben valami titokzatos tudatosságot lássunk. Tudjuk, hogy költő, író esetében a szóhasználat, a központosítás, a helyesírás nem lehet a véletlen műve, én mégis megkockáztatom, hogy esetleg elütések állhatnak a "hibák" mögött, uram bocsá', szimpla tévesztés.

Két verscím különösen érdekes. Az egyik a *Ha minden széthull* orosz címváltozata a *Когда всё распадается*, amiben fent jelzett probléma nincs, viszont a fordító nem hagyta meg a magyar költő által adott orosz címet, az igét kicserélte *рушится*-ra. Ezek természetesen szinonimák, mégis úgy érzem, ebben az esetben indokolatlan a csere. A vers a morális szétesésről, a lét szavakkal történő kifejezhetetlenségéről szól, ha tetszik a "lét dadogásáról", amikor "*Lakat van rajta és a mondat kulcsát Mely elfordulna benne nem leled*". (71.) A *распадается* (szétesik) ige szerintem jobban elfordul ebben a lakatban... Az összerakhatatlan cserepekre történő széthullást jobban kifejezi, a *рушится* inkább hirtelen összeomlást, összecsuklást jelent.

Az *Alászállás a moszkvai metróba* című vers orosz megfelelője Bakánál a **Снисхождение в московское метро**. Ebben az esetben nyilvánvaló az elírás, illetve a bibliai kifejezés bizonytalan ismeretéről lehet szó. A *pokolraszállás* ti. **нисхождение во ад**. 'Sz' betűvel megtoldva az elején a *lekezelő, fensőbbeséges, lenéző* jelentésű szót kapjuk, ami egyértelműen nem illik a vers témájához. Jurij Guszev a *спускаться* ige határozói igenévi alakjával korigálja Baka hibáját: **Спускаясь в московское метро**. Ami értelemszerűen illik, mégsem előlegezi meg a Biblia és az antik alvilág hangulatát, ami a versben dominál, hiszen már az első sorban a pokollal azonosítja a moszkvai metró föld alatt futó sűrű hálózatát: "*a metró szalad Az állomások bugyrai között mint pokolbéli Möbius-szalag*". (39.). Guszev megoldása a mindennapos szóhasználatra épül: *lemegyünk* a metróba. Az orosz biblikus nyelvben még használatos az **опускаться**, ami csak az igekötőben különbözik a fordító megoldásától, lásd [itt](#). A moszkvai metró ma több millió napi utasa számára semmiképpen nem azonos a pokollal, de ha belegondolunk, hogy a '30-40-50-es évek katonai célokat is szolgáló presztizs-építkezéseiben (lásd még a Lomonoszov egyetem komplexuma) hány politikai fogoly dolgozott és halt meg rabmunkásként, akkor kicsit másképp csodáljuk az "állomás-bugyrok" aranyozott Sztálin-barokkját vagy klasszicizmusát.

A továbbiakban visszatérünk a Szőke Katalin által felvetett témához, miként jelenik meg a szovjet-országi világ a maga reáliáival, sztereotípiáival a fordításokban. A teljesség igénye nélkül, néhány példán mutatjuk meg az eljárásokat, tudatosítva és szem előtt tartva, hogy a fordítónak más szempontokat (poétika, esztétika, metrika) is figyelembe kellett venni munkájában.

A *Raszkolnyikov éjszakái* c. versbe Baka expresszív módon beleszövi a baltát, a "szakadár" egyetemista gyilkos eszközét. **"Baltaként rándul meg szívem"** (9.) **Топором дёрнулось сердце.** Guszev csak áttételesen utal a használatára, amikor Pugacsov fejére hasonlító levágott Holdról ír a hóhér kezében: **"А в небе [...] Отрубленная [...] Луна в руке у палача."** (8.)

A *Rachmaninov zongorájában* Puskin nevét kihagyta, a polgárháború hollóvájta áldozatára utaló **"Mindegy fehér vagy bolsevik"** (13.) sort pedig teljesen átköltötte. Láthatóan az orosz nyelvű versnek sok az általános, oroszul semmitmondóan kézenfekvő utalás Puskin halálára - hogy kerül ez ide? - és a polgárháborúban egymásnak feszülő felekre. **"Hazád örökre ellökött"** - írja Pehotnij a 4. versszakban, Guszevnél **"Не найми приюта в Европе"** (Nem találni menedéket Európában) szerepel. A kettő vajon azonos értékű? Viszont a **"Te zongorádba száműzött"** (Сосланный ты в свой рояль) sor könnyörtelen egyértelműségét - a hangszer Rahmanyinov egyetlen menedéke - nem igazán tudja visszaadni a fordítás.

A Hodaszevics Párizsban szonett expresszív befejezésére, "Rút katlanából ránk borult a szenny. Tedd le a tollad! Torkig ér a menny." Így válaszol a fordítás: "В грязи, крови, разгуле тонет век. Отбрось перо! Забудь, что ты был человек..." (16-17.) (Sárban, vérben, orgiában süllyed el a század. Tedd le a tollad! Felejtsd el, hogy ember voltál...)

Az Oroszország asszonyaihoz c. költemény a női principium dicséretére vállalkozott, szomorúan konstatálva mivé lettek a nők a szovjet birodalomban: báj és kecsesség nélküli durva lények. Baka-Pehotnij versciklusában talán a gyengébben sikerültek közé tartozik. A befejezés: "Nem, addig nem lesz boldog újra Oroszhon, míg trónjára nem Nőt ültet (lenne bár oly kurva, Mint Katalin volt) a Történelem." A vers elvileg a női emancipáció bolsevik felfogásának éles kritikája akar lenni, meggyőződése, hogy a kiúttalanságból Oroszországot kivezetni csak egy nő tudja majd, aki akár prostituált is lehet. Baka olyasmit kifogásol II. Katalin cárnő/királynő magánéletében, amit a férfi királyoknak általában nem rovnak fel. Guszev meglehetősen hűséggel fordítja, bár a nagybetűs történelem nélkül befejezetlenül hat: "Нem, Русь не будет счастлива опять, ока на трон её, забывший блеск старинный, Не сядет женщина (пусть даже блядь, Какой была Екатерина)"! (26-27.)

Puskint imitálja A tengerhez c. vers. Míg az eredetiben a szabadság szimbóluma, Bakánál a tenger - "Te szüntelen idegroham önmagad kényszerzubonyában" - a soknemzetiségű birodalom népeinek bezártságát, börtönét jelképezi: "Ó, szovjet népek tengere, belőled Vízceppként párolognék el, de menten". De: "Határőr jön kutyával, s visszazökkent Álmomból, elkérve a dokumentem." Az utolsó szó politikai szovjetizmus nyelvünkben, amit oroszul képtelenség érzékeltetni. Nem használja a fordító, vállalva, hogy a költemény vége veszít expresszivitásából: "Но лишь подумал, и уже идёт наряд, Чтобы меня препроводить в милицию." (30-31.) (De épp csak gondoltam, már jött is az egyenruhás, hogy az őrszobára kísérjen.) Ez nem Petőfi szabadság-ünnepe, a Föltámadott a tenger, innen csak halmazállapot-változással menekülhetsz...

A szigetekre szánon c. vers (32-33.) orosz variációjában a "romlottan körülheng a scsi-szag"-ból csak a rossz a piások és nyomorgók rossz szagára történik utalás az orosz nemzeti étel megnevezése nélkül. A szovjet időkben a zöldségesnél káposzta, krumpli mindig volt, valami - "másodlagos frissességű" - húsneművel, tejföllel dúsítva, savanyú kenyérrel a háziasszonyok tápláló és finom étellel tudták várni mégoly iszákos férjüket is. Guszev kihagyta, nem akarta bántani a scsit. Mi sem szeretnénk, ha a gulyáson gúnyolódnának. Orosz gasztronómiára utalás több is van: "Csupán a csapvíz kémiai násza A tiszta szeszszel más nem érdekel". (67.) A messzi, hideg északon étkezési tiszta szeszt árultak, amit egyszerű eljárással vodka erősségűre higítottak. E sorok írója ivott tiszta szeszt és enyhített változatát is. Guszev teljesen más képet választ ezen a helyen: "Сейчас я милые к иным утехам склонен К тем что в стакане прячутся на дне". (66.) (Ma barátaim más bolondságokra hajlok, arra, ami a pohár alján rejtőzik)

In modo d'una marcia c. költemény így kezdődik: "A vonat kifutott s vele Mása. A Vörös Nyíl, a moszkvai gyors" (35.), a fordításban így olvassuk: "Поезд, поезд, куда ты умчался? Ты куда

мою Машу увез?" (34.) (Vonat, vonat, merre robogtál el? Másámat merre vitted?) Világos, hogy Guszev számára érdektelen, nincs (költői) értelme a híres, Leningrád és Moszkva között közlekedő gyorsvonat nevét leírni, annyira a mindennapok része volt a "szovjet ember" számára. Bakánál újfent alkalmat ad a bolsevik uralom jellemzésére. (Szovjet országismereti gyűjteményt minek írjunk oroszul?)

Holdtölte előtt néhány órával, Esztergom, 2022. január 17.

Összességében a fordító jól birkózott meg feladatával, sok versben sikerült elkapni, hűen átadni a hamisítatlan bakai hangulatot, jó néhány részletben az orosz szöveg lágyabbnak, kevésbé dühödtnak és kiábrándultnak tűnik. Erről persze orosz versolvasókat kellene megkérdezni. Jurij Pavlovics Guszev az [itt](#) olvasható riportban nem említi a Pehotnij-versek fordítását meghatározó élménynek szerteágazó munkásságában, kiemelésre méltónak Németh László és Szabó Magda prózáját tartotta.

A magyar költő számára más jelentőséggel bír a ciklus, aminek megírásához hatalmas élményanyagot gyűjtött hazai iskolái alatt és a helyszínen, a '70-es évek eleji Szovjetunióban. A spleen, a pesszimizmus alaphangja egyébként is jellemzi életművét, amelyben a lét hazugság és az emberek villon-i ízekkel megspékelt, középkorias haláltáncukat járják. Lelki

alkatára ráerősítettek csalódást keltő világpolitikai események (*prágai tavasz vérbefojtása*) és a kommunista birodalom magasztos elveivel köszönő viszonyban sem lévő szovjet valóság, ahol "*legfontosabb parancsolat a kuss.*" (*Immanuel Kant*, 59.) Baka István költészetében a világfájdalom és kiábrándultság mellett mindig érezzük a hit utáni vágyat - bár "**Isten csak a lélek légszomja**" (*De profundis*, 1982)! de szép, ezt csak az asztmás érti igazán! -, amit nem talált meg, mert nem is találhatott abban a nagy kultúrában, amit a magyaron kívül a legjobban ismert.

Ebben az értelemben a Pehotnij-ciklus a sokadik *Tűzbe vetett evangélium*.

(*Baka István: Sztjyepan Pehotnij testamentuma : Завещание Степана Пехотного, Szeged, 2001. ford. Jurij Pavlovics Guszev, [Tiszatáj Könyvek], 127., 1250.-)*

Közzétéve ennyi ideje: 20th January, szerző: [pera](#)

Címkék: [irodalom](#) [orosz irodalom](#) [orosz nyelv](#) [orosz történelem](#) [Oroszország](#) [recenzió](#)

